

ménységgel) volt terhes; meghalt azokkal, akik közt élni akart; meghalt, mint az elnyult emberek mindegyike, mivel értelmet adott az életének. Mit ért volna egy olyan élet, amelyért nem vállalta volna a halált?" (362. o.) Ez a fojtott, heroikus szenvedély feszül az élcsoport minden emberében. Tchen, a terrorista önpusztító végletességében éppen úgy, mint Katov embertelen nyugalmasában. . . A nagy társadalmi felszabadulás hevüllete ölt bennük testet, a lét és tudat egybeolvadásának azon a tiszta vonalán, ahol a forradalmi szubjektivitás az objektív forradalmi cselekvéssel forr össze. Az emberi méltóság, — amelyről a regény során annyi szó esik, — nem más, mint a szociális változtatás akarátának ez a cselekvő vállalása; ama bizonyos condition humaine (emberi életfeltétel) megváltoztatásának gátat nem ismerő heroizmusa.

Ebből a felfogásból aztán érthető, ha Hemmelrich további életsorsát (aki egy kínai tiszt egyenruhájában elmenekülve, az Amuron tuli öt éves nagy kollektív munkába kapcsolódik), — a cselekvő optimizmus acélos fénye ragyogja be: „Láttam tegnap Hemmelrichet, — írja Pej, a másik menekült, — Montör a villamos üzemeknél. Azt mondta nekem: Ezelőtt, akkor kezdtem élni, amikor kijöttem az üzemből, ma akkor, amikor az üzembe lépek.“ (394. o.)

A társadalmi és lélektani realizmusnak összefogó egyensulya eseményé avatja Malraux művét a szociális regény fejlődésében. Kéményen megformált alakjai a tiszta társadalom-valóság tárgyi világában mozognak, alanyi életük minden rezdülésével együtt, (anélkül, hogy elszubjektíválódnának). Egyik francia bírálója szerint: „Malraux könyve a lélektani s a szociális elemek egyesítését, különösen konkrét módon valósítja meg.“ (Jean Audard, Revue de l'AEAR, Nr. 1. 1933.)

M. könyve a jó történelmi regény iskolapéldája. Eseménybonyolítása fedi a történelem eseménybonyolítását; története fedi a történelmileg szükségszerűt. Semmi sem önkényes ebben a könyvben. A történelmi körülmények beható ismerete ellenjegyzi minden sorát. Az író nem koholt, hanem a történelmet dramatizálta. S így regénye döntései egyben a történelem döntései is. . .

(Kolozsvár)

Korvin Sándor

SZÁNTÓVETŐK. BOMBAVETŐK. Hans Fallada közel nyolc-százoldalas, politikai értelemben vett „leleplező“ regénye az aktuális irások azon szerencsétlen fajtájából való, amelyek a tárgyhoz és tényekhez való becsületos ragaszkodásuk folytán veszítik el éppen aktualitásukat. Hogy világosan fejezzem ki magam, nem ténybeli aktualitásokról van szó, hanem szigorúan véve ideológiai aktualitásról. Tények, a jelek szerint kevésbé veszítik el időszerűségüket, egy olyan tény, mint a peleponézusi háború, Róma bukása, népvándorlás, szezi csatorna felépítése, vagy mondjuk, jelen esetben Pomeránia parasztjainak lázadása, bojkottja és harca Altholm városának korrupciós, gonosz és minden hájjal megkent bürokratái és rendőrileg védelmezett urai ellen, akár évezredek át is kiállja az „idők vasfogát“. Ellentétben a jelzett események korában divatos eszmékkel, gondolatokkal, mozgó erőkkel, felfogásokkal, amiket viszont, meglepően rövid idő alatt betemet a por és hamu. Események, történések, tények, egyszóval maga a valóság itt is győzedelmeskedik az eszme és az ideológia fölött. Akár kétségbeesünk ezen, akár megnyugtatóságunkra szolgál ez a tény, ezen még vitatkozni sem lehet. Eszmék mulandók, tények megmaradnak, akár mint műemlékek, akár mint következő évszázadok emberiségének testét bomlasztó ragályai.

A regény tulnyomó hányadát éppen ezek az ideológiai aktualitások téve ki, idő előtt kibujik a szög a zsákból, üresen leng a szélben, akár a madárijesztő rongya. Mit segít ezen a tényen a kompozíció bravuros volta, a mese detektívregényhez méltó izgalmassága, az események pokoli zürzavarának ki és bebogozása, jelenetek, amelyek megdöbbenetek, figurák, akik megutálkozhatnak, akár ostobaságuknál fogva, végső eredményben már annál az oknál fogva egyszerűen, hogy ezek a figurák — emberek. Utálkozik író, olvasó, kritikus, utálkozik és egyben irigykedik. Utálkozik, hogy a figurák emberek, egyben irigykedik, hogy mégis ilyen emberek. Mert valóban, Fallada figurái nem gyávák, nem ostobák, ha ostobák sem közönségesen ostobák, ostobaságuk, hősiességük, meggondolatlanságuk, szenvedélyeik, még utálatosságuk sem mindennapi méretű, egyenesen eposzba való. Igen, ez a helyes kifejezés, megnyugszik író, olvasó és kritikus, a méretek voltak azok, amelyek teljesen megkötyagosították. De nem csupán a figurák és az események méretei, de az ostobaság, agyafurtság, rutin és szalmacsépelés méretei is, amelyek a regényben előfordult eseményeket részint előidéztek, részint amiket az események kiváltottak.

Különösek ezek a pomerán parasztok, de különösek Altholm városának szocdem. urai is, egymásra acsarkodó ujságírói, gonosz és egyéni indulatoktól vezérelt rendőrzetűi, spicliei, zászánprovokátorjai, békitői, besugói és a kormányhatalom exponensei. A regényben, amely hiszen adja Pomeránia parasztjainak véres és csökönyös, de végén megalkuvó harcát Altholm városával, áll a harc. Az élet, valóban, legérzékenyebb megnyilvánulásában is harcot produkál. Elsősorban fizikai harcot, akár kézzelfogható, akár ideológiai fegyverekkel. Egy ilyen harcban természetes, hogy mindenki rosszul jár. Példánk van erre éppen elég mindenféle vonatkozásban. A regény valóságának megfelelőleg ebben a harcban is mindenki rosszul jár, az elgurított kő nyomán bekövetkezik a kataklizma, rosszul járnak a parasztok, rosszul a hősök, a gyávák, a város vezető urai, még azok is, akik részben mellékalakok e kötetben. Mindenkit ér valami szerencsétlenség, vagy tönkremegy, vagy elbukik, vagy becsapják, vagy nevetségessé válik. Ugy tűnik, emberi sors ez, közösség sorsa, korunk rémes predesztinációja, amely szerint napjainkban csak veszíteni lehet. Korunk archimedesi törvénye ez, ki mennyit nyer javakban, annyit veszít becsületben, ki mennyit nyer hitének végrehajtásában, annyit veszít komolyságából. A pusztulásnak ezen a törvényszerűségén legokosabb egyáltalán nem is gondolkodni.

Fallada sem gondolkodik ezen, nem von le konzekvenciákat és az eseményekkel szemben meglehetősen „tárgyilagos“. Figurái sem gondolkodnak ezen, lehet mondani figurái egyáltalán nem gondolkodnak, spekulálnak azok, csavaros kombinációkat hajtanak végre, ami még távol van a gondolkodástól nagyon. Spekulálnak, fajtalanok, isznak, kelepcecét állítanak egymásnak, egyszerűen letagadhatatlanul megnyilvánulnak. Üzleteket kötnek, nemcsak cérnaáruban, tojásban és hirdetésben, de titkokban, kompromittáló bizonyítékokban és hangzatos vezérszavakban is. Nem is lehetnek másképpen, ez az ő reakciójuk az eseményekkel szemben. Mit várjunk egyméterhetvencentis emberektől, kishivatalnokoktól és felügyelői bőrbé bujtatott eselédektől, ha eposzok hősei is ilyenképpen reagálnak az eseményekre. Eposzok hősei, akiknek domboris homloka a szobák tetejét surolja, akik elpusztulni is képesek konokságuk miatt, akik bombákat vetnek el termő mag helyett. Hogy mit várhatunk, ez már nem kérdés, ezek a „hősök“ és ezek a „gondolkodók“ már megadták rá elég értelmesen „értelmetlen“ vála-

szukat. Ez a válasz az ő szavuk. Ellenben az, aki Falladának az értelmes szavára kíváncsi, az ha csalódottan nem is, de kielégítetlenül teszi le ezt a könyvet. Az értelmes ember ez esetben olyan válaszokat kapott, amelyek nem kellemesek az ő füleinek.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

KÓS KAROLY UJ TÖRTÉNELMI REGÉNYE (Az országépítő, Erdélyi Szépművészeti Céh, 1934.) kétségtelenül meglepetésekkel szolgál a magyar történelmi tárgyú regények (újabbán oly' szapora) sorában. Azon a vonalon, amelyen a magyar uralkodó osztály írói a magyar történelem valamely szakaszának művészi formába való öntésével bajlódnak, Kós feltétlenül az élre tartozik. Főleg artistikus érzéke segíti ide. A magyar uralkodó osztály történelmi regény-íróinak állandó nagy küzdelmét a történelem hű, de mégis érthető és művészi nyelvért pl. sikerrel oldja meg. A valódi régiséget persze ő sem kelti, de képes valami régiesség káprázatát idézni, minden modorosság és erőszak nélkül. Aki odafigyel természetesen látja, hogy valójában egyéni fordulatokkal bő népi nyelvet ír (a kalotaszegüt) s ezt faragja, módosítja, hitelti régivé, ugyanazzal a magától értetődéssel, ahogy Thaly Kálmán hitette el a maga nyelvéről, hogy azt az Esztergom alatt táborozók beszélték. Művészi képesség ez, ha hét határra esik is az országépítő Szent István magyarjainak beszédétől, mert ha nem is igazi; de helyénvalóan kifejező. Nyers és kemény, szaggatott és kifinomult. T. i. egy ilyen világot akar sugalmazni olvasója benyomásai közé. Ugyanakkor erős is ez a nyelv; tele imas csomókkal, vaskossággal, izmel, fojtott indulatok dagadásával. Pontosan azt a világot közelíti, amelynek képzeit a magyar uralkodó osztály történelmírása oly egyértelműséggel lopja be minden magyarul tanuló fejekbe. Kós Károly nyelvének ezekre a fogalmilag beidegzett képzetekre találó kiegészítő, kitágító vonását hiba volna elhallgatni. Hiba, mert különben hamis uton keresnők könyve megközelítését. Ez a megközelítés pedig szükséges. A magyar uralkodó osztály könyvespolcán ez a könyv első helyre fog kerülni. A magyar iskola új kötelező olvasmányt kapott. A magyar iskola irodalmi inyesmestereinek irással szemben tett kiválmalmaj legtöbbjét ez a könyv kielégíti. A történelmi regénynek iskolás felfogás szerint való világító ereje, kiformálása, szerkesztése, egészben: a történelmi regény-formának eltalálása csak rokonszenves lehet az iskola bírálói szemében. A magyar uralkodó osztály literátorainak elméleteit a történelmi regényről újabbán alig közelíti meg egy is annyira, mint ez „Az országépítő”. A legtöbbből hiányzik az artistikus hajlam. Kós viszont keresztül-kasul artistizált tehetség, aki bátran vállalkozhat annak a formának a felfrissítésére, amelyben az uralkodó osztály literátorai a történelmi regény ösét (a hőskölteményt) látják. Az uralkodó osztály kritikussai mindig csak a nyelvi, formai, stílusbeli eredményeket keresik. A forma kiképzés az uralkodó osztály irodalmában a mondanivaló kárára mindig elsődleges. Kós is minden erejét ebbe az irányba veti. Ért is el eredményeket. A régi hősköltemény formát a maga céljaira — tényleg modernizálja. „Az országépítő” fejezetei tényleg balladák, hősköltemény-fejezetek. Ez a káprázatuk, a kiképzésük. Ne tagadjuk el azt, ami sikerült; sőt emeljük ki egyet, befejezett elrendezettsége és artista bonyolultságai miatt: azt a drámai képet és jelenetet, ahol Csanád megcsúfolja Wölfer comest. Az írói megcsinálásnak kétségtelenül szép darabja ez a két oldal s ilyen két és több oldal még akad a könyvben. Hosszú fejezet is, mint pl. a Gyula vajda üldözéséről szóló. Ezekben a rész-